

РОЛЬ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ У ТЕРЦІАРИЗАЦІЇ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ПРОСТОРОВИЙ АСПЕКТ

Світове господарство – складна економіко-географічна система, яку формує сукупність національних господарств і транснаціональних корпорацій, взаємопов'язаних географічним розподілом праці та скріплених міжнародними економічними зв'язками. Одним із найбільш суттєвих і видимих проявів змін у структурі світового господарства є прогресуюча динаміка розвитку третинного сектору, яка отримала назву "терціаризація".

Починаючи з другої половини ХХ ст. процес прискореної терціаризації світового господарства набув глобального масштабу. Протягом останнього десятиліття третинний сектор суспільного виробництва провідних країн набув настільки високого рівня розвитку, що дозволив говорити про перехід до постіндустріального суспільства.

Виробництво послуг нерозривне від матеріального виробництва і присутнє на всіх історичних стадіях його розвитку, що дозволяє розглядати терціалізацію як довготривалу, стійку і стратегічно значиму тенденцію, складову частину еволюції світового і національних господарств [2].

Проблемами дослідження феномену терціалізації господарства займалися переважно вчені-економісти: І. Браде, М. Портер, Д. Еккерт, Є. Аніміц, Н. Власова, Ю. Гладкий, А. Дружинін, В. Колосов, Н. Мироненко, Т. Паршина та інші. Тому "географічність" даного процесу представлена досить слабо, що залишає економіко-географам широке поле для наукової рефлексії.

За робочу гіпотезу пропонованого дослідження приймається теза, згідно якої сфера послуг у суспільствах із різним рівнем розвитку продуктивних сил виконує різні функції. В аграрному суспільстві, яке переважає у більшості країн на шляху розвитку, терціалізація носить адаптаційний характер, тобто пристосовується до загальної соціально-економічної відсталості. У таких умовах сфера послуг "заповнює"

економічний "вакуум", викликаний слабкою індустріалізацією і посідає провідні позиції при створенні внутрішнього валового продукту (ВВП). Для аграрно-індустріального суспільства найбільшим важливим стає процес прискореного розвитку промисловості. При цьому сфера послуг перетворюється на функцію промисловості, підпорядковується її інтересам і компенсує власну відсталість прискореним розвитком окремих сегментів, насамперед, ринкових. В індустріальному суспільстві терціалізація набуває інноваційного прогресивного характеру. Сфера обслуговування знову посідає домінуюче положення у структурі господарства, але з якісно інших позицій, ніж це було в аграрному суспільстві.

Для підтвердження робочої гіпотези чи її спростування і для аналізу просторових відмінностей у рівнях терціалізації господарства окремих країн і регіонів обрано кілька типових суб'єктів світового господарства, представників індустріального, аграрно-індустріального та аграрного суспільства: світові економічні лідери, серед яких США, Японія, Європейський Союз та Китай, як країна, що посідає друге місце у світі після США за абсолютною величиною ВВП; Бразилія – представник нових індустріальних країн; дві типові країни на шляху розвитку: Нігерія – найбільша за кількістю населення африканська держава та Зімбабве – одна з найбідніших держав світу; Україна включена до аналізу з метою порівняння вітчизняних реалій зі світовими тенденціями терціалізації.

Головними кількісними показниками терціалізації є частка сфери послуг у структурі ВВП і частка зайнятих у сфері послуг. З'ясувалося, що просторова диференціація терціалізації між регіонами і країнами світу досить суттєва. Питома вага сфери послуг у структурі ВВП Європейського Союзу, США та Японії змінюється у межах 70-80 %. На протилежному "полюсі" – Нігерія та Китай із 30 і 40 % відповідно. Бразилія, Україна та Зімбабве, із майже 60 %, займають проміжне положення (рис. 1).

На даному етапі робоча гіпотеза підтверджується тим, що в Зімбабве – країні з типовим аграрним суспільством, Україні та Бразилії – країнах, які

наближаються до індустріальних суспільств частка сфери обслуговування у структурі ВВП майже однакова. У Китаї та Нігерії, де відбувається прискорена індустріалізація, питома вага сфери обслуговування є найнижчою.

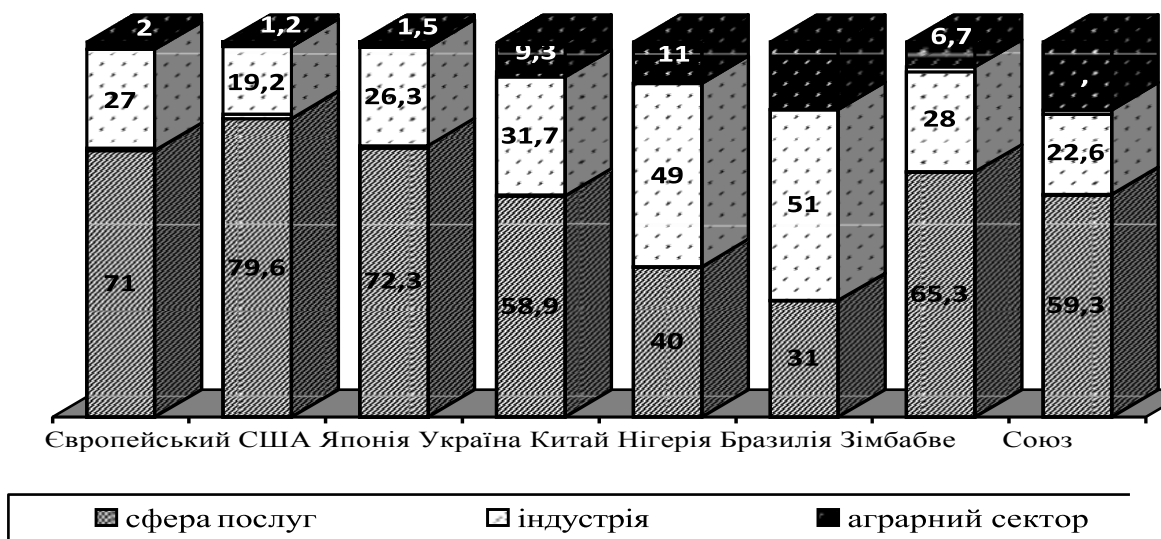

Рис. 1. Питома вага окремих секторів суспільного виробництва у формуванні ВВП, %, 2008¹

Уявлення про рівень терціалізації економіки доповнює частка зайнятих у сфері послуг. Найбільш високим цей показник є у США – майже 77 %, найнижчим – у Нігерії та Зімбабве – 20 і 24 % відповідно (рис. 2).

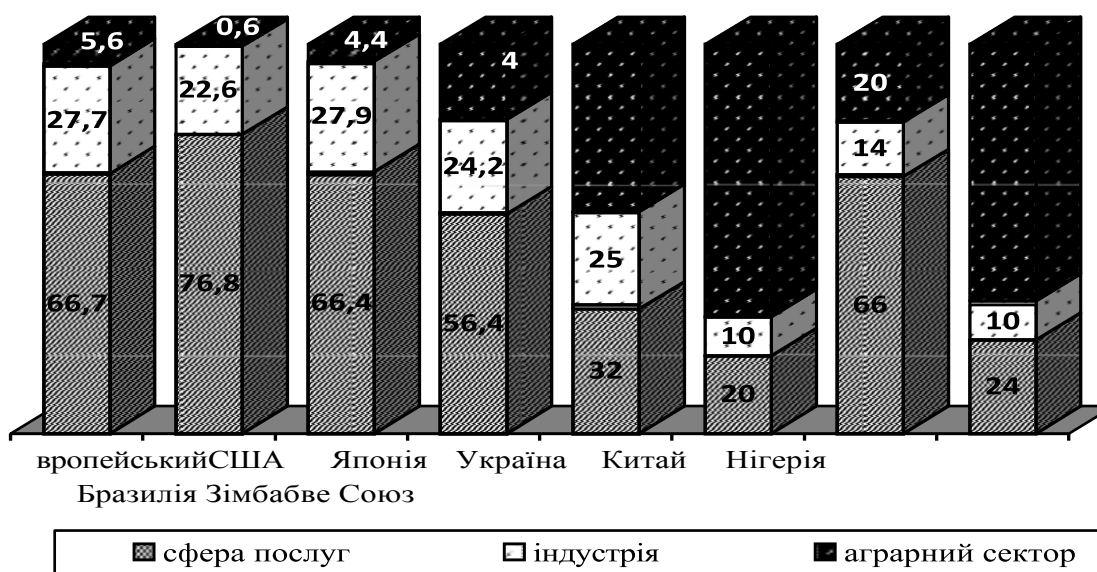

Рис. 2. Частка зайнятих в окремих секторах суспільного виробництва, %, 1999-2008²

Сукупний аналіз двох показників дозволяє у найбільш загальних

рисах підтвердити правильність висунутої робочої гіпотези і на її основі проводити ґрунтовніші наукові розвідки із залученням ширшої інформаційної бази.

¹ Діаграма побудована за даними сайту: <https://www.cia.gov>
² Діаграма побудована за даними сайту: <https://www.cia.gov>

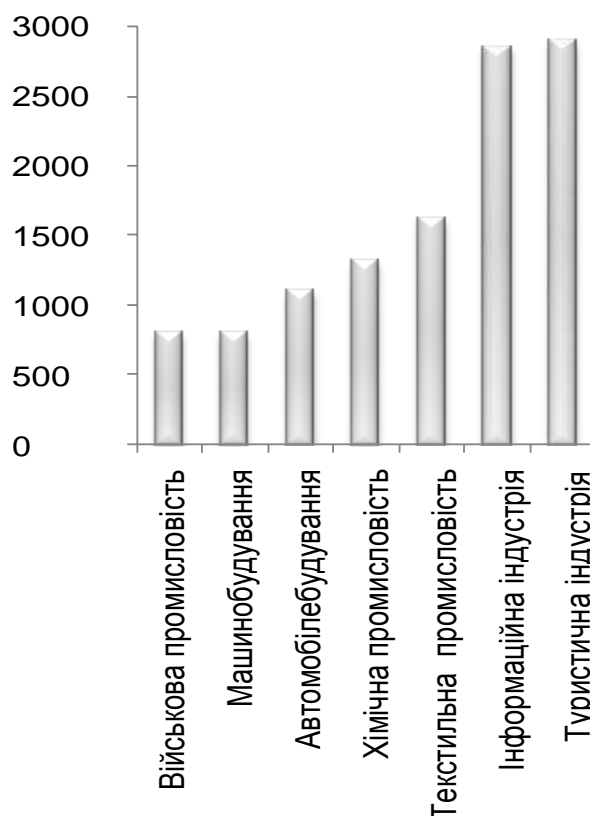

Рис. 3. Обіг коштів у найбільш важливих галузях світового господарства, млрд. дол. США [1]

На сучасному етапі терціалізації світового господарства найбільшою мірою сприяє розвиток міжнародного туризму. Підставою для такого твердження є те, що туристична індустрія перетворилася на найбільш потужний сектор не лише сфери обслуговування, а і всього світового господарства у цілому, опередивши такі галузі як автомобілебудування, хімічну, текстильну промисловість та інші (рис. 3). Для великої кількості країн ця галузь нематеріального виробництва стала суттєвою частиною експортного сектору економіки і навіть всього господарства загалом.

На початку XXI століття міжнародний туризм має найвищу питому

вагу у структурі міжнародної сфери послуг як за прибутками, так і за кількістю задіяних осіб. На туризм припадає 35 % світової торгівлі послугами, а у найменш розвинених країнах – 70 %. Туристична індустрія у високорозвинених країнах створює до 5 % ВВП, акумулює таку ж частку інвестицій і робочих місць, а в країнах третього світу – до 30 %. Прибутки від обслуговування туристів протягом 1950 – початку 2000-их років зросли з \$ 2 млрд. за рік до \$ 2 млрд. за день, а кошти, що обертаються в туристичній індустрії перевищили \$ 3,5 трильйони [3].

Туристична індустрія розвивається прискореними темпами у випадку відсутності природних і соціально-економічних передумов для розвитку промисловості чи сільського господарства.

Туризм перетворюється на провідну форму господарського освоєння простору в разі вичерпаності можливостей традиційних їх видів, якими є промислові, сільсько-, лісо- та морегосподарські технології господарювання людини. Туризм, перш за все, відграє важливу роль у підтримці досягнутого рівня освоєння території. На певному етапі господарського розвитку окремі поселення можуть втрачати промислові, лісо- чи сільськогосподарські функції. Аби уникнути часткової, не говорячи про повну деградацію господарських систем та розселенської мережі розпочинається експлуатація рекреаційних ресурсів і розвиток туризму.

Туризм стає помітною, а то і провідною статтею національного прибутку з різних причин: екзотична дика природа (Кенія, Танзанія), мальовничість і незайманість ландшафтів (Непал, Нова Зеландія), пляжі (Сейшели), покупки (Гонконг і Сінгапур), багата культурна спадщина (Франція, Італія, Китай, Індія), релігія (Ізраїль, Саудівська Аравія), розваги й азартні ігри (Монако), лікування й оздоровлення (Чехія, Угорщина, Швейцарія).

Міжнародний туризм поступово перетворюється на стабільний і високоприбутковий сектор української економіки. Протягом першого десятиліття XXI ст. Україну щороку відвідує близько 20 млн. туристів, які

роблять відчутний внесок у терціалізацію національного господарства.

Результати проведеного дослідження дозволяють робити певні висновки:

- сфера послуг невідривна від матеріального виробництва і виконує різні функції на певних етапах розвитку продуктивних сил, головні з них – адаптаційна,
- компенсаційна та інноваційна;
- терціалізація – прогресуюча динаміка розвитку третинного сектору;
- довготривала, стійка, стратегічно значима тенденція і складова частина еволюції світового та національних господарств;
- терціалізації світового господарства на сучасному етапі розвитку найбільшою мірою сприяє розвиток міжнародного туризму, який за більшістю показників перетворився на провідний сектор глобалізованої економіки.

Список літератури:

1. Лавров С. Б., Гладкий Ю. Н. Глобальная география. – М.: Дрофа, 1999.
3. Паршина Т. П., Дружинин А. Г. Терциаризация как доминантная тенденция реструктурирования региональной экономики // Экономический вестник Ростовского государственного университета. 2008. Т. 6. № 1. Ч. 3. – С. 64- 72.
3. <http://www.unwto.org>